בס"ד

א טעם אין אידישקייט

שלח
גליון תשנ"ט

תורה און יראת שמים, הלכות און מנהגים, סיפורי צדיקים און נאך

ארויסגעגעבן
לזכרו ולעילוי נשמתו
פון מיין חשוב'ער פאטער
הרה"ח ר' ראובן ע"ה
ב"ר משה יוסף ז"ל שמעלצער
וועלכער האט אין זיינע
קינדער אריינגעגעבן
"א טעם אין אידישקייט"
און געשמאק צו יעדע מצוה

בסייעתא דשמיא
וואלוול שמעלצער

אידישע היסטאריע

שנת תשנ"ט: צוריק מיט 26 יאר - לכבוד די ערשיינונג פון גליון תשנ"ט

ט' אייר - כ"ק האדמו"ר מסערט-וויז'ניץ זצ"ל

הרב משה האגער איז געבוירן אין גראסווארדיין, רומעניע, צו רבי ברוך האגער, וועלכער איז געווען דער פערטער זון פונעם "אהבת ישראל". ער איז גערופן געווארן נאך זיין פעטער רבי משה האגער, דער שאצער רבי, וועלכער איז נפטר געווארן צוויי חדשים פריער. אין זיינע יונגע יארן האט ער צוזאמען מיט זיין ברודער אליעזר, געלערנט מיט זיין טאטע. אין זיינע בחור'ישע יארן האט ער געלערנט אינעם ישיבה 'בית ישראל ותמכין דאורייתא' אין סערעט.

אין די מלחמה-יארן איז ער מיט זיין משפחה פארטריבן געווארן אין קאנצענטראציע לאגער, צוזאמען מיט אלע אידן פונעם געגנט. אין יאר תש"ז איז ער ארויפגעפארן קיין ארץ-ישראל, וואו ער איז אפגעשטעלט געווארן אינעם פארט אין חיפה און פארטריבן געווארן צו די לאגערן אין קאפריסין, דארט האט ער געוויילט א יאר און נאכדעם איז ער ארויף קיין ארץ-ישראל.

א יאר נאך דער פטירה פון זיין פאטער, איז זיין עלטערער ברודער געקרוינט געווארן אלס דער רבי פון סערעט-וויז'ניץ און ער איז אויפגענומען געווארן אלס ראש-ישיבה פון "יחל ישראל, סערט-וויז'ניץ." אין ישיבה פלעגט ער געבן שיעורים בעיון אין גמרא און אין שלחן-ערוך, אזוי אויך פלעגט ער מאכן וועכנטליכע בחינות פאר די תלמידי הישיבה. במשך פון צענדליגער יארן פלעגט ער פארן קיין אמעריקע אויף צוויי חדשים א יאר (א חודש אום זומער, און א חודש אום ווינטער), צו שאפן געלט פאר די מוסדות. נישט ווי אנדערע פעלער אין ויז'ניץ, וואו עטליכע ברידער זענען געווארן רבי, האט רבי משה זיך גענצליך מבטל געווען פאר זיין ברודער.

הרב האגער פלעגט אויפשטיין גאר פרי יעדן טאג, און געלערנט עטליכע שעה פאר'ן דאווענען. ער פלעגט אויך בארגן געלט פאר בחורים און יונגעלייט וועלכע האבן זיך גענויטיגט אין הלוואות.

אין ווינטער תשנ"ט איז ער קראנק געווארן, און אפגעפירט געווארן קיין אמעריקע פאר מעדעצינישע באהאנדלונגען. ט' אייר יענעם יאר איז ער נפטר געווארן. ער איז באהאלטן געווארן אינעם אוהל פון די אדמו"רי בית ויז'ניץ, אין בני-ברק.

ג' אלול - רבי שלמה זלמן בריזל

רבי שלמה זלמן בריזל איז געווען פון די משפיעים אין די חסידות פון פינסק-קארלין.

ער איז געבוירן אין ירושלים צו רבי דוד ארי'ה בריזל-ליפשיץ און צו א טאכטער פון רבי נתן נטע דוב פון ווילעפאלי.

אלס בחור האט ער געלערנט אין ישיבת 'עץ חיים'. ווען דער 'אמרי אמת' פון גור האט צום ערשטן מאל באזוכט אין ארץ-ישראל, אין יאר תרפ"א, האט די ישיבה געשיקט צו אים רבי זלמן (וועלכער איז דאן געווען בר-מצוה) און רבי שמואל אהרן יודלביץ זיך צו פארהערן אויף די דריי בבות. דער 'אמרי אמת' איז זייער איבערגענומען געווארן פון זיי, און אין זיינע רשימות וואו ער האט פארשריבן זיין באזוך אין ארץ-ישראל, דערמאנט ער די בחורים און ער רימט זיי אויס.

אום חודש סיון תרפ"ה האט ער געהייראט איידל, די טאכטער פון רבי ישכר בעריש ראטה. נאך זיין חתונה האט ער אלץ יונגערמאן פארגעזעצט צו לערנען אינעם ישיבת "עץ חיים" ביי רבי איסר זלמן מלצר, וועלכער האט אים זייער ליב געהאט. ער האט נישט געוואלט מאכן פרנסה פון זיין תורה, און אויפגעשטעלט א בריזל-פעקטערי אין מאה-שערים אין ירושלים.

ער פלעגט אסאך פארן קיין מירון צום ציון פון רשב"י, דארט האט ער פארברענגט אינעם צימער העכער דעם דאך פונעם ציון.

ווען רבי אברהם אלימלך פון קארלין האט באזוכט אין ירושלים, איז רבי זלמן נאנט געווארן צו אים, צוזאמען מיט זיינע ברידער, און זיי זענען פארוואנדלט געווארן אין זיינע ח סידים. אום חודש כסליו תרצ"ח איז ער צוזאמען מיט רבי משה מרדכי בידערמאן געפארן קיין קארלין, צו דער חתונה פון דער טאכטער פון דעם רבי'ן ר' אברהם אלימלך, בשליחות פון די קארלינער חסידים פון ירושלים וועלכע האבן געשיקט די צוויי חשובי העדה אנטיילנעמען אין דער שמחה. במשך זיין ווייל'ן אין קארלין, האט רבי אברהם אלימלך אים באשטימט צו דינען אלס משגיח און משפיע אין ישיבה, צוזאמען מיט הרב שך וועלכער האט געדינט דארט אלס ראש-ישיבה.

נאך דער מלחמה איז ער געווארן א חסיד פון רבי יוחנן קארלינער. מיט זיין פטירה איז ר' זלמן פארערכנט געווארן אלס איינע פון די "אלטע קארלינער חסידים". אין יאר תשכ"ב האט ער גע'שתדל'ט פאר דער הכרתה פון רבי משה מרדכי פון לעלוב, און נאך זיין פטירה האט רבי זלמן געקרוינט זיין זון רבי שמעון נתן נטע אלס דער לעלוב-קארלינער רבי. שפעטער האט ער זיך נאנט געהאלטן מיט'ן פינסק-קארלינער רבי'ן, אויך האט ער זיך געווייקט ביים הייליגן אמרי-חיים פון ויז'ניץ, וועלכער האט אים זייער ליב געהאט.

לאור באור החיים

הרב דוד דאמען, אטווערפן

די פרשה פון די מרגלים איז בכלל נישט קיין פשוט'ע פרשה. עס איז זייער שווער צו פארשטיין וויאזוי די הייליגע נשיאים זענען אין איין טאג פארוואנדלט געווארן פון 'אנשים צדיקים' צו רשעים, וועלכע רעדן שלעכטס אויף ארץ-ישראל. אזוי אויך איז נישט אזוי פארשטענדליך פארוואס משה רבינו האט בכלל מסכים געווען צו זייער בקשה, זיי זאלן גיין שפיאנירן דעם לאנד כנען.

דער הייליגער 'אור החיים' ערקלערט דעם פרשה הערליך און שיין. מ'דארף דאס לערנען אינווייניג, באריכות ובעיון. אבער מיר וועלן ברענגען דעם תמצית: דאס שפיאנירן וואס משה רבינו האט מסכים געווען, איז נישט געווען די זעלבע וואס די מרגלים האבן געמיינט. משה רבינו האט מסכים געווען צו שיקן מרגלים נאר כדי צו בודק זיין דעם שלאכט-פעלד, כדי זיך צו קענען גרייטן צו דעם מלחמה ווי עס דארף צו זיין. אבער די מרגלים האבן אינזינען געהאט גאר אן אנדערע שפיאנאזש, וואס איז נישט געווען אויסגעהאלטן. זיי האבן געוואלט זען צי מ'קען בכלל באזיגן די הויכע און שטארקע איינוואוינער פון כנען, ווייל זייער אמונה אין דעם באשעפער'ס צוזאג איז געווען שוואך און קווענקלדיג.

דאס האט דער באשעפער געמיינט ווען ער האט געזאגט פאר משה רבינו: "שלח לך", ס'הייסט, נאר פאר דעם ציל צו וועלכע דו ביסט מכוון, אבער נישט פאר זייער פסול'ע ציל. דער באשעפער זעצט פאר און זאגט: "ויתרו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל" - אין דער מינוט וואס איך בין דער וואס גיבט דעם לאנד פאר די אידן, איז נישטא וואס זיך צו שרעקן. נישטא וואס צו מאכן חשבונות פון שוואכע קעגן שטארקע. אין דער מינוט וואס איך בין אינעם בילד, איך בין דער וואס גיבט ענק דעם לאנד, איז עס אייך פארזיכערט און ס'איז נישטא וואס זיך צו זארגן.

און די מרגלים אליין? זיי זענען טאקע געווען צדיקים בשעת זיי זענען געשטאנען פאר משה רבינו, ערקלערט דער אור-החיים הק', אבער אין דער מינוט וואס זיי זענען ארויסגעגאנגען צו זייער שליחות, און שלוחו של אדם כמותו, איז אריין אין זיי דער נעגאטיווער גייסט פון די אידן וועלכע האבן זיי געשיקט, און זייער אמונה אין דעם באשעפער'ס כח צו זיגן אין דער מלחמה איז אפגעשוואכט געווארן. זייער ביטערע סוף איז גוט באוואוסט. דאס איז דער שטראף פון דער וואס גלייבט נישט אין באשעפער און אין זיינע קלארע צוזאגן.

פון אנהויב פרשה וועלן מיר שפרינגען גראד צום סוף, די פרשה פון ציצית.

דער 'אור החיים' ערקלערט אז דער מצוה פון ציצית איז באשטימט אונז צו דערמאנען א גאנצע צייט אז דער באשעפער הערשט איבער די פיר זייטן פון דער וועלט. די ווייסע פארב אינעם ציצית איז געמאכט אונז צו דערמאנען דעם מדת החסד פונעם אייבערשטן, ווייל 'ווייס' איז מרמז אויף חסד, און 'בלוי' דערמאנט אונז דעם באשעפער'ס הערשאפט אויף דער וועלט - די הימלען זענען דאך בלוי. דער צאל פעדימער איז פיר, און ווען מ'דאפלט זיי איז עס אכט. א רמז צו דעם נאמען פון באשעפער וואס איז צוזאמגעשטעלט פון פיר אותיות, אבער אויך צו די צוויי שמות 'הוי"ה' און 'אדנ"י', וואס אירע אותיות צוזאמען זענען אכט.

"למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי."

וַיָּשָׁב דָּוִד וְכָל הָעָם יְרוּשָׁלָם

די קינדער פון דוד המלך, האבן יעדער געהאט זייער אייגענע הויז. די פרינצעסינס זענען זעלטן ארויסגעגאנגען, און דעריבער האבן די פרינצן זיי קוים געקענט. אמנון, דוד'ס עלטסטער זון, האט באמערקט תמר ביי א משפחה צוזאמקום. ער האט איר זייער ליב באקומען און זייער געוואלט מיט איר חתונה האבן, אבער ער האט מורא געהאט צו בעטן ערלויבעניש ביי זיין טאטע, דוד, ווייל ער האט געגלייבט אז דער קעניג וועט נישט מסכים זיין צו דעם שידוך.

אמנון איז געווארן אזוי פארכאפט אין דעם געדאנק, אז ער האט געשפירט אז ער קען נישט לעבן אן דעם. שלאפלאזע נעכט האט ער פארברענגט טראכטן דערוועגן, אזש עס האט אים קראנק געמאכט. אבער ער האט קיינעם נישט דערציילט וועגן דעם פראבלעם.

אמנון'ס עכטע פראבלעם איז געווען, אז ער האט זיך נישט באשעפטיגט מיט תורה-לערנען. דאס איז פארוואס ער האט געהאט אזויפיל צייט צו טראכטן איבער דעם שידוך געדאנק.

לאמיר זען וואס די חכמים ז"ל לערנען אונז דערוועגן.

די מדרש דערציילט

עמון פאלט ענדליך

מיר אלע וויסן, אז ביי דעם אנהויב פונעם פורים-געשיכטע, איז דער קעניגין ושתי אומגעברענגט געווארן דורך איר מאן, דער קעניג אחשורוש, צוליב דעם וואס זי האט נישט געוואלט ערשיינען פאר אלע נאבעל-לייט און געסט.

וואו האט אחשורוש בכלל געקריגן דעם געדאנק פון זיך באוויזן מיט ושתי'ס שיינקייט?

ביי דעם באנקעט, האבן די נאבעל-לייט געשמועסט וועלכע לאנד עס פארמאגט די שענסטע פרויען. "די פרויען פון מדי זענען די שענסטע אין דער וועלט," האט איינער פון די געסט דערקלערט. זייערע פריינט האבן זיך אבער גע'טענה'ט מיט אים: "דו ווייסט נישט וואס דו רעדסט! די פרס'ישע פרויען זענען די עכטע שיינע קעניגינס!"

דער קעניג אחשורוש איז געווארן נערוועז, ווייבאלד זיין קעניגין איז נישט געקומען פון קיין איינע פון די צוויי לענדער. זי איז געבוירן געווארן אין בבל. ער האט געוואוסט אז לויט די מיינונגען פון זיינע געסט, שטאמט זי פון א שוואכע פלאץ. ער האט נישט געקענט צוריקהאלטן דעם דראנג, זיך צו גרויסן איבער איר שיינקייט.

דער מדרש זאגט אונז וועגן דעם איבערראשנדן שמועס, צו וויסן דעם חילוק פון וואס ס'איז וויכטיג ביי אידן און ביי נישט-אידן.

ווען אידן קומען זיך צוזאם פאר א מאלצייט, ווייסן זיי אז דער באשעפער איז אויך אנוועזנד. איידער זיי עסן וועלן זיי וואשן זייערע הענט זיך צו צוגרייטן צו לויבן דעם אייבערשטן מיט דער ברכה פון 'המוציא'. אויב זענען זיי תלמידי חכמים, וועט מען אויסשמועסן תורה'דיגע ענינים ביי דעם טיש. טאמער נישט, וועלן זיי דערציילן אינספירירנדע מעשיות פון תלמידי חכמים און צדיקים, אדער וועלן זיי זינגען ניגונים פון הודאה פאר'ן אייבערשטן. זיי ענדיגן דעם מאלצייט מיט 'ברכת המזון', וואו זיי דריקן אויס דאנקבארקייט פאר די עסן וואס זיי האבן געגעסן.

ווי געהויבן איז זייער מאלצייט, קעגן א נישט-אידישע פארטי?

דער באשעפער וויל אז דער קאפ פון א איד זאל א גאנצע צייט זיין פארנומען מיט געהויבענע מחשבות. ער האט אונז באשאפן כדי מיר זאלן נאכמאכן זיינע וועגן. אויסער לערנען, האבן מיר א צאל מצוות וואס האלטן אונז פארנומען. נישטא קיין סוף צו די חסד וואס מיר קענען טון פאר אנדערע (אנגעהויבן ביי אונזער אייגענע פאמיליע). יעדע איינצלהייט פון אונזער לעבן ווערט קאנטראלירט דורך די געזעצן פון דער תורה.

פארוואס האט אונז דער באשעפער באגאסן מיט אזויפיל באפעלן און מצוות?

ער ווייסט אז דאס בעסטע פאר אונז איז צו זיין פארנומען. ווען א מענטשנ'ס מח איז נישט פארנומען, וועט ער אויטאמאטיש זיך ווענדן צו מיסט. איין זאך פירט צו דעם אנדערן; שלעכטע מחשבות פירן צו זינד, וואס ענדיגט זיך געווענליך אין א טראגעדיע. דאס איז געווען דער פאל פון אחשורוש און ושתי, און דאס האט אויך פאסירט צו אמנון.

אמנון וואלט געדארפט אוועקלייגן אלע מחשבות וועגן תמר. ער וואלט זיך געדארפט אריינווארפן אין תורה לערנען. נאכמער, ער וואלט געדארפט איבערשמועסן דעם פראבלעם מיט זיין טאטע, דוד. זיין פאטער וואלטן אים אדער ערלויבט צו הייראטן תמר, אדער וואלט ער אים געגעבן הילף און ראט וויאזוי זיך צו ספראווען מיט דעם חלום וואס ער קען נישט פארווירקליכן.

יונדב'ס שלעכטע עצה

אמנון האט געהאט א קוזין און נאנטער פריינט מיט'ן נאמען יונדב, וועלכער איז געווען א קלוגער מאן.

איין טאג האט יונדב געפרעגט פון אמנון, "וואס גייט פאר מיט דיר? דו זעעסט נישט אויס גוט! ביסט אפשר קראנק? אדער טוט דיר עפעס וויי און ס'לאזט דיר נישט שלאפן ביינאכט?"

אמנון האט געזאגט פאר זיין חבר דעם אמת: "איך בין אומגליקליך, ווייל איך וויל חתונה האבן מיט תמר. איך שפיר אז אן איר האט מיין לעבן נישט קיין ווערד."

ווען יונדב וואלט געווען אן אמת'ער גוטער פריינט און אן אויפריכטיגער מאן, וואלט ער געהאלפן אמנון איבערקומען זיין שוועריגקייט. אנשטאט דעם האט ער געזאגט, "איך האב פאר דיר א גדאנק! לייג זיך אריין אין בעט און שטעל אן א פנים ווי דו ביסט קראנק. דיין טאטע, דער קעניג דוד, וועט זיכער קומען דיר באזוכן. ווען ער וועט דיר פרעגן וואס מיט דיר גייט פאר, זאג אים: 'איך האב פארלוירן מיין אפעטיט צום עסן. אפשר אויב מיין שוועסטער תמר וועט מיר צוגרייטן עפעס גאר גוט און מיר עס סערווירן, וועל איך עס קענען עסן.'"

קען מעגליך זיין אז יונדב האט געמיינט גוט, ער האט געטראכט אז אויב תמר וועט באזוכן אמנון און רעדן מיט אים, וועט אמנון אויפגעבן אויף זיין געדאנק. אבער זיין ראט איז סיווי שלעכט געווען, ווייל עס האט געגעבן פאר אמנון דעם געלעגנהייט צו זינדיגן.

אמנון האט ליב געהאט דעם געדאנק. זיין גאנצע לעבן איז ער צוגעוואוינט געווען, אז אלעס גייט זיין וועג. און יעצט האט ער געוואלט תמר. האט ער זיך אריינגעליגט אין בעט, און אזוויי ער איז באמת צעבראכן געווען, איז עס לייכט געווען פאר אים צו זאגן יעדן אז ער איז קראנק. זיין טאטע, דער קעניג דוד, איז געקומען אים באזוכן.

"וויאזוי פילסטו, אמנון, מיין קינד?" האט דער קעניג געפרעגט.

"איך האב פארלוירן מיין אפעטיט, טאטע," האט אמנון געענטפערט. "איך קען גארנישט עסן. כ'האב געהערט אז מיין שוועסטער ווייסט וויאזוי צו פרעגלען פיינע 'פענקעיקס'. אפשר אויב זי וועט אהערקומען און צוגרייטן פאר מיר כאטש צוויי 'פענקעיקס', וועט דער גערוך דערפון אנרייצן מיין אפעטיט צו עסן."

דוד האט איינגעשטימט צו דעם תמימות'דיג-אויסזעענדן געבעט, ווייל ער איז זייער באזארגט געווען פאר אמנונ'ס געזונט. ער האט געשיקט א 'מעסעדזש' פאר תמר, צו דעם פאלאץ פון דעם פרינצעסין, "ביטע גיי באזוכן אמנון און מאך פאר אים אפאר פיינע 'פענקעיקס'."

די טראגעדיע מיט תמר

ס'איז געווען צייט פאר דוד צו ליידן נאך א שטראף פאר זיין עבירה מיט בת-שבע. אין פאקט, האט דער באשעפער געמאכט אז דוד זאל שיקן תמר צו אמנון, וואס איז אליין געווען נישט קיין קלוגע שריט פון דוד'ס זייט.

ווען תמר איז אנגעקומען, איז אמנון געלעגן אין בעט. זי האט אויסגעקנעטן א טייג אין זיין אנוועזנהייט, אויספארעמנדיג עס אין געשמאקע 'פענקעיקס' וואס זי האט געפרעגלט און פאר אים פארגעלייגט.

פארזעצונג קומענדיגע וואך אי"ה